

МУЗЕЙ ВЕСІЛЛЯ РАЇСИ ЦАПУН

Раїса
Цапун

Хто із нас не любить весілля? Однак, погодьтеся, що весілля сучасні, змодерновані «під останній писк моди» дуже багато втратили у порівнянні з автентичним весіллям, тією народною драмою, сценарій якої складався століттями. Із роду в рід традиція свято береглася, примножувалася. Народне весілля – це той фольклорно-етнографічний пласт, раритет, який сьогодні потребує відтворення по крупинках. Адже щороку тих бабусь, котрі ще пам'ятають таке весілля, яке воно було колись, можуть його відтворити у піснях, розповісти про усі звичаї, залишається у наших селах все менше й менше. Тож завдання фольклористів та етнографів – зберегти цей безцінний скарб людської пам'яті.

Відтак записи весілля – Сербинівське (Житомирщина), весілля у Нобелі та у Сваричевих (Рівненське Полісся), які у трьох окремих книгах подарувала нам, українцям, рівнянка Раїса Цапун, надзвичайно цінні. Тим паче, що поруч з описом обряду подано у нотованих записах усі весільні пісні. Народна драма розгортається у порядку від заручин, сватання до пирога після весілля.

Хто така Раїса Цапун? За фахом – фольклорист-етнограф. Унікальна фольклорна виконави-

ця, закохана в народну пісню. Збирачка народних пісень. Доцент кафедри фольклору Рівненського гуманітарного університету. Керівник відомого фольклорного ансамблю «Джерело» та квартету «Жайвір», неодноразового лауреата та дипломанта багатьох фольклорних фестивалів, ведуча багатьох фестивалів і свят.

До речі, з піснею Раїса Цапун побувала в Польщі, Болгарії, Італії, Франції, Німеччині.

«Ці поїздки, – розповідає фольклористка-виконавиця Р.Цапун, – дали мені збагнути дуже важливу істину. Мабуть, багатьом з нас треба опинитися за кордоном, щоб навчитися цінувати своє. Це допоможе зрозуміти, що нація без минулого не має й майбутнього. Як бережуть своє, рідне етнічні українці з Румунії, або лемки з Польщі, представники української діаспори з Канади! Більшість народів Західної Європи майже втратили свої традиційні обряди, фольклорні релікти й намагаються відродити їх по крупинках, а тих крупинок вже майже нема. У нас, на відміну навіть від близьких сусідів – поляків, ще у будь-якому селі можна віднайти людей, які знають увесь весільний обряд, заспівають вам древніх колядок та щедрівок, веснянок і навіть петрівчаних чи постових пісень.

Наша молодь часто вважає ці раритети пережитком не тому, що не здатна відчутти у цих піснях краси поезії й мелодії, а тому, що молоді люди ставляться до фольклору так, як ставиться громадськість, найближче оточення, учителі. З фольклором, особливо давнім, дітей потрібно не тільки ознайомлювати. Виконання пісень, фрагменти обрядів треба коментувати, створювати музей народної пісні. А цими живими музеями є кращі фольклорні виконавці, фольклорні колективи. Скільки пісень відтворено на Рівненщині тільки нашими студентськими колективами «Джерело», «Горина», «Волянини», ансамблем «Веснянка» з Рівненського палацу дітей і молоді та іншими. А як багато дають людям фольклорні фестивалі! А щодо масовості народного мистецтва, то це питання спірне. Україна нині – не та, якою була 100 років тому. Реліктове мистецтво в урбанізованому місті потребує свого слухача, знавця, шанувальника. На жаль, молодь вихована вже в інших традиціях. Але я вірю, що прийдуть часи, коли ми будемо вибирувати все своє так, як нині поляки».

Раїса Цапун цілком присвятила себе народній творчості: пісні, обряду, вишивці. З-поміж жіночого загалу вона вирізняється особливою витонченістю, вишуканістю в манері одягатися. На відміну від тисяч українок, не соромиться носити речі, оздоблені майстерною вишивкою. Навпаки, це її гордість. Адже кожен стібок, зроблений власноруч, одухотворений добрими помислами, піснею, яка бринить у ній завжди, і... великою любов'ю.

Як на мене, якщо б якийсь художник писав образ української жінки, котра б символізувала поетичний образ України, минулої, сучасної і майбутньої, то найкраще писати його було б саме з неї. Достеменно вивчивши народне мистецтво, закохана у нього, Раїса Цапун взяла з народного минулого у наше сучасне усе найкраще.

Людмила МАРЧУК

Збирає фольклор, омолоджується у піснях і вчить мудрості молоді

У дитинстві вона вважала Ніну Матвієнко своїм заочним вчителем, а тепер чудово співає її пісні й навчає цього студентів

Дівчинка з багатодітної сім'ї дуже любила народні пісні і старалась співати їх по-дорослому. Тепер вона стала знаною фольклористкою, керівником народного ансамблю "Джерело", доцентом кафедри музичного фольклору РДГУ, нагороджена званням "Жінка року" за підсумками минулорічного конкурсу. Сьогодні пісня для Раїси Цапун — це просто життя, це щастя займатися улюбленою справою.

фото автора

Пісня для Раїси Цапун завжди свято

З дитинства пісня була святком

Ще маленькою дівчинкою Раїса любила, коли збиралася їхня велика родина у селі Будичани на Житомирщині: пісні лилися рікою і створювали атмосферу свята.

— Я уважно прислухалася як співає бабуся, батько, — пригадує пані Раїса. — Старалася співати, як дорослі. Особливо прислухалася до тітки, бабусі, від яких згодом почерпнула багато для книги "Сербінівські весілля". Співали ми і на перервах. У музичній школі вчилася по класу баяна. Згодом жоден сільський концерт без мене не обходився: вбиралася у бенди (стрічки) і почувалася артисткою. Отой пісенний дух і визначив вибір майбутньої професії. Хоча спершу поступала у технікум легкої промисловості, бо ж дуже шити любила, вживати. Завжди старалася форму шкільну оздобити, потайки навчилася шити на машинці. Навіть випускню сукню сама собі пошила. Проте не пройшла за конкурсом і вступила до Дубнівського училища культури, склавши іспити на п'ятірки. Жодного разу про свій вибір не пошкодувала.

За фольклор ледь політики не пришили

Пані Раїса завжди захоплювалася Ніною Матвієнко, вона була ніби її заочною вчителькою.

Особливо любила її "Дикі гуси", "Роде наш красний". Згодом остання пісня стала візиткою Раїси Цапун. Добре пам'ятає першу зустріч з відомою співачкою в 1988 році у Києві під час виступу в Будинку вчених.

— Це було на Різдво і там виступала Матвієнко, — згадує Раїса Цапун. — Вона вся світилася. Прослухавши виступ нашого ансамблю, запитала, чи маємо ми в репертуарі релігійні колядки. Ми і заспівали. Хоча тоді це не вітали, не той час був. Як захоплено сприйняли нас тоді! Повернувшись додому щасливими і вже на щедрий вечір виступали у Степані на запрошення. Несподівано запросили нас і до місцевого священика. Там співали степанську щедрівку. Ті, що нас слухали, плакали, а нам було приємно, що пісня розчулює людей. А вже за три дні мене, яка тільки третій рік викладала в інституті культури, і всіх співаків викликали в газету "Зміна". За релігійний репертуар над нами нависла загроза. І тільки тодішній ректор інституту культури Анатолій Литвинчук зміг відстояти нас, підтримуючи нашу творчість і роботу.

Збирання пісень — як пошуки золота

Під час першої фольклорної експедиції у 1986 році у Кузьмівці Сарненського району пані Раїса з студентами знову відчула оту святкову атмосферу дитинства, коли сільські жінки співали. І не біда, що

жили два тижні без звичного міського комфорту. Згодом були інші експедиції, які дивували і давали творчу наснагу. Їх результат — книги, збірки, диски з піснями, обрядами, які є золотою скарбничкою народної творчості. До речі, першу таку збірку пані Раїса видала власним коштом.

— Особливо запам'ятала я жінку з Кузьмівки Любов Вахнюк, — продовжує пані Раїса. — Вона прийшла з лісу боса і заспівала... Як тісно було пісні у її грудях! Я слухала як вона формує звук, хотіла скопіювати оту силу, глибину.

Хоча, навчаючи студентів, Раїса Цапун завжди наголошує, що не можна точно наслідувати, співаючи, завжди потрібно додавати пісні свого колориту, "підфарбовувати" її душею. Те ж стосується і студентів: коли бачить талант, то намагається дати змогу співати соло, дуєтом. Оригінальними є концертні костюми, які пані Раїса шие сама.

— Мені завжди хотілося носити вишитий одяг, навіть нареченою я бачила себе у вишитому вбранні, — розповідає жінка.

Тому навчилася багатьом технікам вишивки. І тут пані Раїса має значний творчий доробок, який у 1999 році разом з колекцією вишивок рідного села був представлений на виставці. Після цього їй присвоїли звання "Майстер народно-декоративного мистецтва".

Воскресне дух — воскресне і Україна

— Я щаслива людина, бо живу улюбленою справою, займаюсь тим, що приносить задоволення, дарує натхнення, — каже пані Раїса. — Впевнена, що сьогодні це важливо. Адже без наших витоків, без родового коріння, яким є народна творчість, неможливо відродити Україну. Для мене пісня — це та тонка ниточка, яка єднає з минулим, з батьками, і дуже важливо, щоб вона не перервалася.

Раїса Цапун відзначає, що сьогодні на весіллях батьки інколи не вмюють правильно благословити дітей, забули старовинні весільні обряди. А наші традиції є дуже цікавими і повчальними, як, наприклад, обряд пошанування хліба, з яким сама пані Раїса познайомилася не так давно.

— Скільки мудрості таїть в собі архаїчне! — продовжує вона. — З ним жити легше і цікавіше. Ось, приміром, коса, заплетена навколо голови, як у Юлії Тимошенко, — це сильний жіночий оберіг. Та чи знає хто про це?

Мудрість народу, яку популяризує пані Раїса, і її зробила мудрішою, духовно багатшою. Адже черпати щастя у творчості не кожному дано.

Олена ТОЛОЧИК.

Ой на тому весіллі...

Осінь – пора весіль. На селі господарі саме впораються з сезонними роботами, впорядкують у коморах зібраний урожай. А тоді й про молодих згадають. І нанизуються один на одній передвесільні та весільні клопоти: сватання, запросини гостей, випікання короваю, викуп молоді, вінчання молодих. А що вже гуляють у селі на весіллях – із веселими музиками, танцями, піснями та різними традиційними обрядами – про це потому розмови ходять не один тиждень.

Звичайно, наша дійсність, соціальні зміни внесли певні корективи в обрядові дійства на весіллях, з'являються все більше нових, осучаснених мотивів, звучать нові пісні. На те й життя, що не застоюється і постійно вносить свіжий струмінь у наше співжиття. Разом із тим у весіллеву дійству була і залишається живлюща народна основа, яка увібрала у себе багаті вікові традиції, специфіку того чи іншого регіону. Тому коли простежити весільні ритуали упродовж кількох поколінь, то навіть з одного села призбирається справжня скарбниця намистин, традицій, оригінальних діалектів, пісень тощо.

Доцент Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету Раїса Цапун поставила собі за мету дослідити весільний обряд саме в окремо взятому селі Волині та Полісся. Вона вибрала для цього своє рідне село Будичани Чуднівського району Житомирської області, де народилася, де й досі проживає її співуча рідня.

Фольклором, народознавчими дослідженнями молодий викладач РДГУ займається давно, відразу по завершенні інституту. Згуртувала співучу молодь у фольклорний гурт "Джерело", який став учасником багатьох студентських та всеукраїнських фестивалів, виборів чимало нагород. Саме для цього гурту його керівник підготувала і випустила репертуарний збірник "Співає "Джерело", а також навчально-методичний посібник "Народні обряди з репертуару гурту "Джерело". Свого часу Раїса Цапун організувала кілька народознавчих експедицій у північні райони Рівненщини, записала десятки пісень у древньому мальовничому селі Нобель Зарічненського району, які й лягли в основу її чергового фольклорного збірника "Мелодії древнього Нобеля". До речі, гурт "Джерело" – перший серед мистецьких колективів краю удостоєний премії Всеукраїнського фестивалю гумору у с. Нобель Зарічненського району.

Народознавчі праці, творче спілкування зі старожилками поліських сіл, вивчення місцевого фольклору і стали основою для написання нової, об'ємної праці молодого науковця "Сербинівське весілля", де зафіксовано основні обрядові дійства на

весіллях у селі Будичани Чуднівського району та вміщено (з нотними записами) понад 200 пісень і текстівок із весільного репертуару.

Власне Будичани – це колишнє село Сербинівка, назва якого за радянської історіографії чомусь зникла з географічної карти. Проте в народі залишився вислів "сербинівське весілля", бо за ним – людські долі, сільська історія, місцеві звичаї, традиції. Роки накладали відбиток на життя і побут селян, а весіллеві обряди, хоч і з певними новаціями, не вмирали, жили і були у сільських стосунках, у піснях, приспівках, обрядах.

Як зазначає автор передмови, доктор філологічних наук Віктор Давидюк, в обрядових весільних дійствах, зафіксованих і описаних доцентом Раїсою Цапун, чимало відмінного від інших регіонів, навіть із Західного Полісся. Зазначимо, що автор подає пісні, говірки зі специфічним діалектом, а це ще повніше розкриває неповторний світ народної мудрості саме з поліської глибинки. На сьогодні в Україні поліський (волинський) регіон найбільш повно зберіг мовні, побутові, обрядові особливості тутешнього населення. На жаль, чорнобильська біда змусила багатьох покинути обжиті місця. А разом із ними непомітно "знялися" з батьківської оселі й пісні, давні звичаї. Тому й заслуговує на увагу кожна ґрунтовна народознавча розвідка, зафіксована у публікаціях, відеокасетах, записана на магнітну плівку.

Наукове видання "Сербинівське весілля" Раїси Цапун вийшло друком у рівненському видавництві "Перспектива". Окрім текстового та нотного матеріалу в книзі вміщений довідковий матеріал, численні фотографії старожилів-поліщуків, котрі зберегли для нащадків співучу ноту, веселий танок, зразки весільного одягу, подано фото молодих виконавиць із фольклорного гурту "Джерело", які нині покликані перейняти естафету в батьків, популяризувати її для молодшого покоління.

Іван КИДРУК

На фото: фольклорний гурт "Джерело" РДГУ; обкладинка книги «Сербинівське весілля».

Як народжується фолклор

Чи не щодня нині чуємо якусь нову пісню. Телебачення, естрада настільки насичені пісенним розмаїттям, що часом і не зорієнтуєшся: про що, власне, у пісні йдеться. Але коли почуєш пісню народну, та ще у виконанні гарного соліста чи талановитого гурту, неодмінно заслухаєшся, відкладеш біжучі справи. Є щось таке своєрідне у тій ширій, душевній мелодії, що змусить задуматися, пригадати роки пройдені, заглянути у день прийдешній.

А чому? Вочевидь, тому, що закладено в пісню життя, що вийшла вона не з надуманого, вторинного, а від найтого і пережитого. Так твориться фольклор - від болю й радості, котрі часто разом ідуть, ведуть нас до добра і любові. Ентузіаст своєї справи, чудовий знавець української народної пісні і сама чудова співачка (керівник фольклорного гурту "Джерело"), старший викладач кафедри музичного фольклору інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету Раїса Цапун заповзірлася на практиці, так би мовити, на первісній основі дослідити, як народжується фольклор, хто його носії, як він іде в загаль.

І вибрала для цього молодий науковець одне з найвіддаленіших сіл області, але село багате історією й традиціями - Нобель у Зарічненському районі. Цьогоріч тут проведено й перший у краї Всеукраїнський фестиваль гумору, що додало слави й престижу древньому, співучому селу.

Історичні корені Нобеля сягають століть, далекої, далекої минувшини. Народні мовні, фольклорні витоки, декоративно-

прикладне мистецтво тут передаються із покоління в покоління, а віддаленість від промислових центрів, великих населених пунктів (стрімкої цивілізації) посприяла благодатній консервації, збереженню вікових традицій. Щоправда, з відходом старшого покоління й вони поступово нівелюються, а то й втрачаються, молодь усе-таки більше горнеться до сучасного музичного мистецтва. А тому важливо зберегти, у повноті передати для нащадків унікальні зразки польського фольклору.

Раїса Цапун разом із кількома своїми колегами здійснила три фольклорні експедиції у древній Нобель. Зустрілася з десятками старожилів, передусім такими справжніми цінителями й хранителями усної народної творчості, як Ольга Хох, Антоніна Шкльода, Домініка Савич, Марія Проневич, Мотрона Ходневич, Надія Кричевич та іншими, за плечима яких - чимало прожитих у рідному селі років (окремі жінки розміняли 9-ий десяток років свого земного шляху). Розповіді старожилів, пісні у їх виконанні й стали основою для підготовки науково-методичного збірника "Ме-

лоді древнього Нобеля", який нещодавно вийшов друком у рівненському видавництві "Перспектива" за сприяння керівництва інституту мистецтв РДГУ та спонсорів - Зарічненської райради та райдержадміністрації. У ньому вміщено майже сотню обрядових, весільних, напльових та звичайних пісень, колядок та щедривок. Подано окремі анотації до них, зроблено оригінальну транскрипцію, вміщено фото тощо.

Особливо багато в збірнику весільних наспівів. За старих часів весілля на Поліссі - найбільш масові гуляння з оригінальними традиціями, обрядовими діями. "Весілля з-поміж інших обрядів, - зазначено в передньому слові до книжечки, - найбільш цілісно збереглося в його архаїчному вигляді. Ця велика рідина драма досить довго існувала з усіма атрибутами обрядової дії: запоїнами, випіканням короваю, виготовленням шишок, розплітанням коси, вбиранням до вінця, благословенням, вінчанням, переймами, посадом молодих, затанцюванням весільного хліба, даруванням, викупом, святковим застіллям, прощанням нареченої з батьківським домом, перезвою, діленням короваю тощо". І все це супроводжується неповторним пісенним дійством - радісним і сумовитим, щедрим на примовки та побажання. Причому, як підкреслює автор, у кожному селі - свої відмінності, що надає фольклорному дійству неповторності й краси, особливо-го звучання.

Збічник Раїси Цапун "Мелодії древнього Нобеля" укладено із записів різних часів, що зберігають їх особливості, колоритність, вони засвідчують не лише про велику культурну спадщину одного села, а й всього західнополіського регіону.

Пропонуємо увазі читачів дві пісні зі збірника.

Іван КИДРУК

ЯК ПРИЇХАВ КОЗАЧЕНЬКО З ПОЛЯ

♩.72

ЗАШУМІЛА ЗЕЛЕНА ДУБРОВУШКА

♩=144 1) Одна 2) Гурт

1. Як приїхав козаченько з поля,
Да й прив'язав коня до явора.
2. Да й прив'язав коня до явора,
Сам заплакав край коніка стоя.
3. Сам заплакав край коніка стоя:
- Нещаслива нам, коню, дорога.
4. Нещаслива нам, коню, дорога.
Засватана дівчинонька моя.
5. Засватана, нічого не буде
Ой через тіє ворожіє люди.
6. Ой дай, Боже, неділі дождати,
Зберу люде да й пошлю у свати.
7. Зберу люде да й пошлю у свати.
А сам пойду пуд око слухати.
8. А сам пойду пуд око слухати:
А що буде дівчина казати?
9. А дівчина по світ'юльци ходить,
Білі ручки до серденька помить.
10. Білі ручки до серденька помить,
До матеньки істиха говорить:
11. - Мати ж, мати, порадице в хату,
Порадь, порадь, що людям казати.
12. - Клади, доню, подарочки в скриню,
Кажі людям: на другу зиму.

1. Зашуміла зелена дубровушка,
Зажурилася молодая вдовушка.
2. Зажурилася молодая вдовушка,
Шо й не косяна зелена дубровушка.
3. Буду наймати косярі молодії,
Шоб покосили всі гори й долини.
4. Шоб покосили всі гори й долини,
Шоб було відно до меї родини.
5. Косярі косят, вітричок повіває,
Шовкова трава на косу налигає.
6. Шовкова трава на косу налигає,
Моє сінечко од сонця посихає.
7. Моє сінечко од сонця посихає,
А мій миленький з другею розмовляє.
8. - Ой годі ж, милий, з другею розмовляти,
Ходи додому вечеру вечерати.
9. - Вечерай, мила, ох вечерай здорова,
Бо мні стелітса й попуд гайом дорога.
10. Мені дорожка, тобі шляжочок битий,
Тобі хусточка, а мні веночок витий.
11. А мні веночок - по саду походжати,
Тобі хустонька - сльозоньки витірати.